

да један другогa оборе, неки помоћу Турака. Земаљске границе непрестано се мењају, а име Босна постаје најпосле само географски појам. У сред тих комешања бејаше најважнији мађарски утицај све дотле, док Турци, и у том правцу напредујући, после дуге борбе, а у времену после мохачке погибије, сву Босну покорише и тиме учинише крај независности, која је овде онде још унеколико постојала.

Видели смо, да Босна у целом свом обиму није никад, а и у појединим деловима само је кратко време припадала Србији. У том периоду бејаше тамо непрестано надмоћнији католицизам, а по томе и утицај мађарски. Међутим босански владоци, мада се не хтедоше покорити српским краљевима, ипак беху свесни о племенској заједници, што најбоље сведочи та околност, да су босански владоци, кад је српска владалачка лоза изумрла, не један пуг оглашавали оно, махом уображено или измишљено, сродство са Немањићима. Али је изван сваке сумње, да је Босна, уз пркос својем колебању између суседних сила, уз пркос свој својој поцепаности и што није састављала праве политичке целине, показала ипак у своме развиту извесно јединство и такав опредељен правац, који је њу свакад раздвајао од праве Србије, и то је најпосле осујетило уједињење та два иначе савршено хомогена народа.

Друга је област често помињана Зета, која после пропасти српске државе обраћа на се нашу пажњу. Већ смо једном нагласили важност, коју је имала Зета у развиту одношаја српске државе са енергична карактера својих становника и са својега положаја. Сваки већи покрет у српској историји излазио је из Зете, одакле беху пореклом оне породице и личности, које су пресудно утицале на судбину своје отаџбине. Зета бејаше колевка Немањића, њихова права »дједина«. Зетска властела бејаху најверније очувала старинске обичаје и најчвршће се држала својих староставних права. Властеоство у Зети сматраше Немањиће као своје представнике, оно је верно стајало уз Немањиће у њиховој срећи и несрећи. Ови су не једнога владоца лишили престола, али свакад у корист другом Немањићу. Знамо, да је Зета све до Душана била, као породично наследство („дједина“), редовно породични део наследницима престола. Кад је међутим Душан сину своме Урошу подарио назив краља, а уз то и праву Србију, онда је и Зети морао наименовати намесника.

Таки намесник беше неки Балша, јамачно потомак какве властеоске породице у Зети. Кад је изумрла лоза Немањића, Балшићи умедоше да очувају своју независност према Србији и према Босни. Доцније је прешло господарство на друге породице, и ова земља изгуби своје равнице и приморје, оне освојише Турци, а приморје узеше далматински градови. Зећани, који се не дадоше победити, са свију страна потиснути, а не надајући се више помоћи, повукоше се у северни део Зете, међу готово неприступне стене, али се не одрекоше своје независности. Ту се подиже данашња Црна Гора, коју до данас још ни један непријатељ не могаше стварно освојити. Дванаестовековна независност те шаке људи непобитна је историјска истина, која садржи у себи сведоџбу достојну најбоље пажње, и која у неколико прстом показује на оно, што ће се у будућности догодити.

По свршетку турскога освајања, Срби постадоше раја. Османски освајачи наравно да се нису обзирали па дојакошње правне и друштвене сталеже покоронога народа. Властелин и невластелин